INVESTITSION LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISHDA YUZAGA KELADIGAN RISKLAR VA ULARNING TASNIFI

Ergashev Azizbek

Samarqand iqtisodiyot va servis institute talabasi

Ilmiy rahbar: *Tursunov Faridun Mustafoyevich*

SamISI "Bank ishi" kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada investitsion loyihalarni moliyalashtirish jarayonida yuzaga keladigan risklar, ularning iqtisodiy mohiyati, asosiy turlari va tasnifi keng yoritilgan. Shuningdek, investitsion risklarni baholash hamda boshqarish mexanizmlari tahlil qilinib, ularni kamaytirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Investitsiya, investitsion loyiha, moliyalashtirish, risk, kredit riski, bozor riski, valyuta riski, inflyatsion risk, operatsion risk, diversifikatsiya.

Kirish

Hozirgi globallashuv sharoitida investitsiyalar iqtisodiy taraqqiyotning muhim omili hisoblanadi. Har qanday investitsion loyiha ma'lum darajadagi risk bilan bog'liq bo'lib, investorlar va moliyaviy institutlar uchun risklarni to'g'ri baholash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Investitsion loyihalarni moliyalashtirish iqtisodiyotning turli tarmoqlarida ishlab chiqarish hajmini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va innovatsion texnologiyalarni joriy qilishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, noto'g'ri boshqarilgan risklar investitsiya samaradorligini pasaytirishi mumkin. Investitsion risk — bu investitsiya natijasida kutilgan daromadning olinmasligi yoki moliyaviy yo'qotish yuzaga kelishi ehtimolidir. Risk iqtisodiy faoliyatning ajralmas qismi bo'lib, u noaniqlik bilan bog'liq.

Investitsion risklarning asosiy xususiyatlari:

- noaniqlik mavjudligi;
- ehtimoliy zarar ehtimoli;
- daromad va riskning o'zaro bog'liqligi;

- tashqi va ichki omillar ta’siri.

Investitsion faoliyatda risklar loyihaning barcha bosqichlarida yuzaga keladi: rejalashtirish, moliyalashtirish, amalga oshirish va ekspluatatsiya bosqichlarida.

Investitsion risklar turli mezonlarga ko‘ra tasniflanadi. Ularning eng asosiy turlari quyidagilar hisoblanadi:

1. Moliyaviy risklar.

Moliyaviy risklar pul oqimlari, kredit resurslari va foiz stavkalari bilan bog‘liq xavflarni ifodalaydi.

Kredit riski — qarz oluvchining kredit majburiyatlarini o‘z vaqtida bajarmasligi natijasida yuzaga keladi.

Foiz stavkasi riski — foiz stavkalarining oshishi natijasida kredit xarajatlari ko‘payadi.

Likvidlik riski — korxonaning qisqa muddatli majburiyatlarni bajara olmasligi bilan bog‘liq.

2. Bozor risklari.

Bozordagi talab va taklif o‘zgarishi investitsion loyihaning rentabelligiga ta’sir qiladi.

Narx riski — mahsulot va xomashyo narxlarining o‘zgarishi.

Talab riski — bozorda mahsulotga bo‘lgan ehtiyoj kamayishi.

Raqobat riski — yangi raqobatchilar kirib kelishi natijasida yuzaga keladi.

3. Valyuta risklari.

Valyuta kursining o‘zgarishi xalqaro loyihalarga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Milliy valyutaning qadrsizlanishi import xarajatlarini oshiradi.

4. Inflyatsion risklar.

Inflyatsiya investitsiya xarajatlarining ortishiga va real foydaning kamayishiga olib keladi.

5. Siyosiy va huquqiy risklar.

Davlat siyosati, soliqlar va qonunchilikdagi o‘zgarishlar investitsion muhitga ta’sir qiladi.

6. Operatsion risklar.

Texnik nosozliklar, xodimlar malakasining yetarli emasligi va boshqaruvdagi xatolar bilan bog‘liq risklar.

Investitsion risklarni baholashning asosiy usullari quyidagilardan iborat:

- Statistik usul — avvalgi ma’lumotlar asosida risk darajasini aniqlash.
- Ekspert baholash usuli — mutaxassislar fikriga asoslanadi.
- Stsenariy tahlili — turli iqtisodiy holatlar bo‘yicha prognoz qilish.
- Diskontlash usuli — kelajakdagi pul oqimlarini joriy qiymatga keltirish.

Mazkur usullar investitsion loyihalarning samaradorligini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Risklarni boshqarish investitsion loyiha muvaffaqiyatining asosiy omillaridan biridir. Diversifikatsiya — investitsiyalarni bir nechta yo‘nalishlarga taqsimlash orqali riskni kamaytiradi. Sug‘urtalash — ehtimoliy moliyaviy yo‘qotishlarni qoplash imkonini beradi. Hedjirlash — valyuta va foiz risklarini kamaytirishda qo‘llaniladi. Monitoring va nazorat — loyiha amalga oshirilishi davomida risklarni muntazam kuzatib borish imkonini beradi.

O‘zbekistonda investitsion risklarni boshqarish

O‘zbekistonda investitsion muhitni yaxshilash maqsadida keng ko‘lamli iqtisodiy islohotlar amalga oshirilmoqda. Xorijiy investorlarni jalb qilish, bank tizimini modernizatsiya qilish va investitsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Shunga qaramay, ayrim muammolar mavjud:

- inflyatsiya darajasining yuqoriligi;
- kredit resurslari qiymatining qimmatligi;
- valyuta kursining o‘zgaruvchanligi;
- ayrim tarmoqlarda yuqori risk darajasi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish investitsion jozibadorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Investitsion loyihalarni moliyalashtirishda risklarning mavjudligi iqtisodiy jarayonlarning tabiiy holati hisoblanadi. Risklarni to‘g‘ri baholash va samarali boshqarish investitsiya samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, investitsion risklarni kamaytirishda diversifikatsiya, sug‘urtalash, hedjirlash va zamonaviy tahliliy usullardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Kelgusida raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt asosidagi tizimlardan foydalanish investitsion risklarni yanada samarali boshqarishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Investitsiyalar va investitsion faoliyat to‘g‘risida”gi Qonuni.
2. Vahobov A., Malikov T. Investitsiyalarni moliyalashtirish.
3. Brigham E. Financial Management Theory and Practice.
4. Gitman L. Principles of Managerial Finance.
5. Ross S. Corporate Finance.
6. Sharpe W. Investments.
7. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki materiallari.
8. Investitsion faoliyatga oid ilmiy maqolalar va iqtisodiy adabiyotlar.